



УДК 792.071.2 : 811.161.2 – 029 : 2

Грінюк Т. Л.

Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського,
Харківський державний академічний український
драматичний театр імені Т. Г. Шевченка

Духовні цінності рідної мови. Актори і режисери (викладачі та студенти) як носії зразкових стилів у всіх видах мовлення, у житті та на сцені

АНОТАЦІЯ

Грінюк Т. Л. Духовні цінності рідної мови. Актори і режисери (викладачі та студенти) як носії зразкових стилів у всіх видах мовлення, у житті та на сцені ■ Стаття може слугувати теоретичним порадиником з питань мовного вдосконалення, збагачення, шліфування духовних цінностей рідної мови та відродження традицій спілкування державною мовою у повсякденному житті та на сцені. Цитовані висловлювання видатних режисерів, театрознавців, педагогів, літераторів, митців, що є частиною скарбниці знань, здобутих віками й зафіксованих в кращих зразках художніх та наукових творів, чия сукупність становить своєрідну «бібліотеку мовних стилів». Метою публікації є заохочення акторів, студентів, читачів стати взірцем носія мовлення, виробити почуття органічної потреби постійно, щоденно спілкуватися рідною мовою, працювати над собою, дбати про свій фаховий рівень, не обмежуватись наявним обсягом знань і практичних навичок, не зупиняючись на досягнутому, розвиваючись та самовдосконалюючись.

■ **Ключові слова:** духовні цінності українського народу, сценічна мова, система К. С. Станіславського, вдосконалення культури мовлення.

АННОТАЦИЯ

Гринюк Т. Л. Духовные ценности родного языка. Актёры и режиссёры (преподаватели и студенты) как носители образцовых стилей во всех видах речи, в жизни и на сцене ■ Стаття может служить теоретическим подспорьем по вопросам языкового совершенствования, обогащения, шлифовки духовных ценностей родного языка и возрождения традиций общения



на государственном языке в повседневной жизни и на сцене. Цитируются высказывания выдающихся режиссёров, театроведов, педагогов, литераторов, деятелей культуры и искусства, составляющие часть сокровищницы знаний, накопленных веками и зафиксированных в лучших образцах художественных и научных произведений, чья совокупность складывается в своеобразную «библиотеку речевых стилей». Публикация имеет целью призвать актёров, студентов, читателей стать образцом носителя речи, выработать чувство органической потребности постоянно, ежедневно общаться на родном языке, работать над собой, заботиться о своём профессиональном уровне, не ограничиваться имеющимся объёмом знаний и практических навыков, не останавливаясь на достигнутом, развиваясь и самосовершенствуясь.

■ **Ключевые слова:** духовные ценности украинского народа, сценическая речь, система К. С. Станиславского, совершенствование культуры речи.

ABSTRACT

Grinik Tetiana ■ Spiritual values of the native language. Actors and directors (teachers and students) as the native-speakers of exemplary language style in all types of speech, in life and on a stage

Background. In recent years, there has been an increasing interest in the revival of the traditions of communication in the state language in everyday life and on the stage.

This theme was in topic repeatedly for many outstanding scientists, enlighteners, theatrical, artistic, cultural figures, among them – T. G. Shevchenko, P. K. Saksahansky, K. S. Stanislavsky, M. T. Rylsky, M. G. Kulish, L. S. Kurbas, V. A. Simonenko, S. I. Vorobkevich, O. T. Gonchar, I. M. Perepelyak, I. F. Drach, R. O. Cherkashin, Yu. P. Sheiko, L. A. Vazhnyova, A. O. Gladysheva; however, the problem gets new actuality in nowadays.

This article is the theoretical support on native-speech enhancement, enrichment and polishing of the spiritual values of the native language. The statements of outstanding directors, theater experts, teachers, writers, cultural and art figures, which are part of the treasury of knowledge accumulated over the centuries and recorded in the best examples of artistic and scientific works forming the “library of speech styles”, are represented.

Objectives. The publication aims to encourage actors, students, readers to become a model of the native-speaker, to develop a sense of the organic need to



constantly, daily communicate in their native language, work on themselves, take care of their professional level, not limit themselves to the available volume of knowledge and practical skills, developing and self-cultivating. **The objective of this study** is to prove the necessity of awareness and the importance of correct pronunciation in native language, that encourages the students of higher theatrical institutions where theatrical stage speech is studied to tireless work and improvement of various professional and technical skills, to become universal and «in demand». This objective is predetermined by the problem of the birth of Ukrainian national culture, which cannot be imagined without profound changes in the language technical preparation, and is the part of its solution.

The methods using in this research was been applied so far to spread Ukrainian culture and language through the mass media, but this article offers to use citations and statements by prominent directors, teachers, writers, poets, theater scientists, artists of art and culture in the function of models of speech, for to communicate constantly and daily in the native Ukrainian language.

The results of the research support the idea to encourage actors, students, readers to become a model of right speech; thereby, they will spread and popularize the right Ukrainian speech in the masses and, as a consequence, promote revival of Ukrainian culture and native language. The necessary conditions for it is constant work to improve of quality of scenic speech, both on the basis the K. S. Stanislavsky system and the works of theatrical coryphaeuses, taking into account the new developments in this area reviewed in the article.

Conclusions. Nowadays the problem of expanding the functions of our national Ukrainian as a state language and the importance of solving this problem are very current issues. Speech, as such, is an open system of creative communications existing in the socio-cultural, artistic-aesthetic, genre-style, pedagogical-enlightening, mentally-traditional and innovative dimensions. In various types (professional and amateur, liturgical and secular, everyday, business, literary) it forms one of the basic components of the national theatrical art. Expanding the functions of the state language requires from actors and directors (students and educators) to freely owning by different styles in all types of speech, because in today's environment correct pronunciation, language improvement, enrichment of the native language and the revival of the traditions of communication in the state language in ordinary life and on the stage is extremely necessary.

■ **Key words:** theatrical stage speech, spiritual values, improvement of speech culture, pronunciation, a model of speech, native language professional skills.



«Як парость виноградної лози, / Плекайте мову. Пильно й ненастанно / Політь бур'ян. Чистіша від сльози / Вона хай буде. Вірно і слухняно / Нехай вона щоразу служить вам, / Хоч і живе своїм живим життям. / Прислухайтесь, як океан співає – / Народ говорить. І любов, і гнів / У тому гомоні морським. Немає / Мудріших, ніж народ, учителів; / У нього кожне слово – це перлина, / Це праця, це натхнення, це людина./ Не бійтесь заглядати у словник: / Це пишаний яр, а не сумне провалля;/ Збирайте, як розумний садівник, / Достиглий овоч у Грінченка й Даля, / Не майте гніву до моїх порад / І не лінуйтеся доглядать свій сад».

М. Рильський.

«Ну що б, здавалося, слова... / Слова та голос – більш нічого. / А серце б'ється – ожива, / Як їх почує!»

Т. Шевченко.

«І тобі рости й не в'януть зроду, / Квітувать в поемах і віршах, / Бо в тобі – великого народу / Ніжна і замріяна душа».

В. Симоненко.

«Барвистість одвічна народної мови – / Це щось невимовне, прекрасне, казкове: / І ласка любові, й червона калина, / І пісня досвітня в гаях – солов'їна».

П. Устенко.

«Мово рідна, слово рідне, / Хто вас забуває, / Той у грудях не серденько, / А лиш камінь мас./ Як ту мову нам забути, / Котрою учила / Нас всіх ненька говорити, / Ненька наша мила».

С. Воробкевич.

«Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе».

О. Гончар.



«Найбільше і найдорожче добро у кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, роздуми, досвід, почування».

П. Мирний.

«Одним із найважливіших умінь, якими повинен оволодіти актор, є вміння говорити майстерно на сцені».

О. Островський.

Актуальність теми дослідження. Видатні представники українського народу – письменники, публіцисти, громадські діячі завжди дбали про статус української мови, багато зробивши для її розвитку і слави. У наші дні, коли Україна розвивається як самостійна, незалежна держава, відновлюючи свою культуру, мову, побут, обрядовість, значимість чистої, джерельної національної мови неоцінима. Українська літературна мова – одне з найвищих духовних надбань українського народу. Вона відіграє величезну суспільну роль, служачи надійним знаряддям його багатогранного спілкування у житті, в матеріально-виробничій і культурній сферах, у царині науки та освіти.

Постановка проблеми розширення функцій національної державної мови та значення вирішення цієї проблеми є дуже актуальними в сьогоденні. Мати високу культуру мови означає вміти користуватися мовними багатствами сучасності та національною мовною спадщиною, джерело якої становлять кращі зразки художніх і наукових творів. Наша рідна мова багата й різноманітна, але ми часто викривляємо її природне багатство та красу, позбавляємо її природної музичності.

Головна мета цього дослідження – заохотити акторів, студентів, читачів стати взірцем мовлення, виробити почуття органічної потреби постійно, щоденно спілкуватися рідною мовою, працювати над собою, дбати про свій фаховий рівень, не обмежуватись наявним обсягом знань і практичних навичок, не зупинятися на досягнутому, а весь час розвиватися та самовдосконалюватися.

Відродження української національної культури не можна уявити без глибоких змін у мовній технічній підготовці. Її задача – всебічно



вдосконалювати мовну культуру. Тема мовної культури неодноразово порушувалась як корифеями національної культури, так і сучасними дослідниками – багатьма видатними науковцями, просвітянами, театральними та мистецькими діячами, поетами й письменниками, серед них –Т. Г. Шевченко, П. К. Саксаганський, К. С. Станіславський, М. Т. Рильський, М. Г. Куліш, Л. С. Курбас, В. А. Симоненко, С. І. Воробкевич, О. Т. Гончар, І. М. Перепеляк, І. Ф. Драч, Р. О. Черкашин, Ю. П. Шейко, Л. А. Важнова, А. О. Гладишева; однак у сучасних умовах вона набула нової актуальності.

Задля висвітлення базових принципів акторської роботи над вдосконаленням мовної культури у якості **матеріалу дослідження** використані висловлювання видатних режисерів, педагогів, літераторів, викладачів, поетів, театрознавців, митців культури та мистецтва, що є частиною скарбниці знань, яка складалася віками й зафіксована в кращих літературних взірцях, чия сукупність є своєрідною «бібліотекою» зразкових мовних стилів. **Завданням дослідження** є також огляд останніх публікацій за обраною темою.

Виклад основних результатів дослідження. Для оволодіння мистецтвом мови потрібне ретельне *вивчення її законів*. Ми так звикли до невірного вживання слів у нашій повсякденній мові, що часто зовсім не помічаємо своїх помилок. Але те, що в повсякденному житті часом лишається непоміченим, на сцені, як у безжалісному дзеркалі, мовні хиби стають особливо помітними.

Сценічне слово – один із показників акторського професіоналізму, що визначає рівень культури театрального мистецтва в цілому. Живим словом актор створює мовну характеристику персонажа, передає його почуття, його внутрішній світ. Через погану мову глядач (слухач) не зрозуміє, не відчує того прекрасного, що несе в своєму виконанні актор (студент-читець). Тому задача актора – донести чітке й живе слово до серця і розуму глядача. Одна з останніх публікацій, що торкається цього важливого питання – навчальний посібник з подолання проблем сценічної мови «Пошук живого слова» Ю. П. Шейка (педагога автора цих рядків зі сценічної мови). Посібник присвячений корифеям української сцени, на художні здобутки яких він спирається: «Світлій пам'яті незабутніх курбасівців: Хрещеному, в жанрі



художнього слова, народному артисту України – Р. Г. Івицькому, педагогу-наставнику, заслуженому артисту України – Р. О. Черкашину. Харківська школа сценічної мови, фундаторами якої є “курбасівці”, – це милозвучність і математична чіткість логіки слова завдяки високоосвіченості виконавця» [10, с. 47].

Саме **чіткість, виразність, добра чутність слів** – одна з найважливіших вимог глядача (слухача) до виконавця. «Уміти просто і красиво говорити – ціла наука, в якій мають бути свої закони» [6, с. 368].

Ці закони сформулював і ґрунтовно дослідив К. С. Станіславський. Хрестоматійними стали сьогодні положення про техніку мови у системі К. С. Станіславського. Він вважав, що без виразної і правильної мови неможливо розкрити внутрішнє життя персонажа: «Артист повинен знати свою мову досконало. До чого тонкощі переживання, якщо їх на сцені висловлюватиме погана мова?» [7, с. 81].

П. К. Саксаганський у своїх працях про мистецтво актора і режисера зазначав: «Чіткість вимови – важлива річ, коли актор чітко вимовляє на сцені, то ні одне слово не пропадає для публіки і між ним та глядачами ніколи не припиняється близький контакт» [5, с. 129].

Останні публікації, що торкаються теми мовлення як такого, розширюють горизонти традиційних уявлень про словесну дію в сучасному суспільстві, *переслідують практичні цілі та мовні завдання*. Так, А. О. Гладишева у навчальному посібнику «Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність» підкреслює актуальність проблеми нормативності української сценічної мови: «Мета (ціль) – сприяти виробленню навичок правильного, виразного сценічного мовлення, відчуття слова, його мелодики, як засобу художньої виразності, методично чітко, цілеспрямовано працювати над удосконаленням мовної майстерності, враховуючи сучасний стан української мови в суспільстві. Саме професіоналізм працівників мистецтва і культури покликаний усвідомити культурну і духовну цінність мови, зберігати й дорожити нею в історичному процесі розвитку нації, пробуджувати в широких колах людей любов до українського мовлення» [3, с. 48–49].

Відродження української національної культури не можна уявити без глибоких змін у мовній підготовці майбутніх акторів. Техніч-



на підготовка студентів має бути універсальною. Її *задача* – всебічно вдосконалювати мовну культуру. Шляхи до її вирішення ретельно розглядаються в одній із останніх публікацій завідувача кафедри сценічної мови ХНУМ імені І. П. Котляревського, професора, заслуженої артистки України Л. А. Важньої. Її навчальний посібник «Скоромовки в мовному тренінгу (Практикум зі сценічної мови)» досліджує та пропонує узагальнений досвід використання скоромовок у мовному тренінгу на заняттях зі сценічної мови, що вирішує багато практичних завдань: «У сценічному мовленні тексти скоромовок є чудовим літературним матеріалом не тільки для тренування чіткої дикції, але й для вдосконалення літературної вимови, для початкових вправ із формування професійних якостей дихання та голосу, необхідних акторові; скоромовки допомагають напрацьовувати навички словесної дії усім, чия діяльність пов'язана з мовленням» [2, с. 31].

Духовні цінності рідної мови. Віршована форма. Музика слова. Алітерація. При оволодінні сценічною мовою необхідно займатися словом в його *тісному зв'язку зі змістом і думкою*. Мова, що позбавлена сенсу, думки, не може бути прекрасною. Мова подібна музиці, вона потребує злагодженості, гармонічності, багатобарвності. Актор (студент) повинен відчувати слово, як поет. Так, К. Бальмонт, видатний російський поет-символіст початку ХХ століття, в своїй лекції «Поэзия как волшебство» говорив про звучання поетичного слова: «Я беру свою азбуку, зі смиренною любов'ю дивлюся на всі букви, і кожна дивиться на мене привітно, обіцяючи поговорити зі мною окремо. Отже, перш, ніж почути їх окремі голоси, я сам намагаюся уявити собі їх загальний вигляд. Ці букви звучать голосні й приголосні. Легше вимовляти голосні, приголосними ж оволодієш лише після боротьби. Голосні – це жінки, приголосні – чоловіки. Голосні – це самий наш голос: матері, що нас родили, сестри, що нас цілували; першоджерело, звідки ми витекли в словеснім своїм лику. Отже, коли б у мові нашої були тільки голосні, ми не вміли б розмовляти, лише голосили б ними в текучій вільготності без форми, як плещуть води розливу. А приголосні мужньою своєю твердою вдачею впорядкували розкіш розливу, стали дамбою, греблею, довгим молом, ясним річищем, що спрямовує води до свідомої праці. Все ж, хоч і керують усім



приголосні, хоч і вважають вони себе за справжніх господарів слова, не на приголосних, а на голосних буває наголос в кожному слові. Тут не допоможе навіть велика й найбільша кількість найвиразніших приголосних. Скажіть “Русалка”. Тут сім звуків. Приголосних більше. Але ж я чую тільки одне улесливе “А”. Чи багато звуків, що більш виразно чутні, ніж “Щ” та “Ц”, або стають такою перегородою, як “П”? Але скажіть слово “Плакальщиця”. Я знову чую тільки, як ридає “А”...

Азбука наша починається з “А”. “А” – найясніший, найголовніший звук, що без усякої перепони виходить з рота. “А” – перший звук, що вимовляє новонароджений, “А” – останній звук паралітика, що потроху втрачає дар мови. “А” – перший основний звук розкритого людського рота, як “М” – закритого. “М” – болісний звук глухонімого, стогін затриманої, здавленої музики. “А” – голосіння надмірного страждання. Два первоначала в однім слові, що повторюється трохи не у всіх народів – “Мама”...

Другий наш основний голосний – “О”. “О” – це горло. “О” – це рот. “О” – це звук захоплення. Урочистий розліг, просторінь є “О”: поле, море, обшир...

“У” – музика шумів, вигукування жаху. Гуд мідяних труб. Грубе по матерії своїй: “стук, бунт, тупо, круто, рупор”.

Белькотання хвилі чуємо в “Л”. “Л” – ласкавий звук не тільки в нашій слов’янській мові. Ласкаве вимагає звука “Л”.

В самій природі “Л” має певний зміст, так само, як паралельне “Р”, що стоїть поруч. Стоїть поруч – і протилежне. Два брати – але один світлий, а другий – темний. “Р” – море, мережане, грізне, спірне... “Д” – один із тих віщих звуків, що беруть участь і в мовах різних народів, і в рокогах всієї природи. Як “З”, “С” і “Ш” почувуються і в людській мові, і в сичанні гадюки, і в шепотінні листу, і в посвисті вітру, так “Р” бере участь і в мові нашого рота й горла, і в гарчанні тигра, й у воркуванні горлинки, і в кряканні крука, і в рокотанні бурхливих вод, і в гуркоті грому...» [1, с. 59–60].

К. Бальмонт, як поет, відчуває душу букви та душу слова. З його міркуваннями перегукується думка Д. Ревуцького, автора першого українського посібника з виразного читання «Живе слово»: «Звуки



нашої мови не тільки сухий механічний засіб, за допомогою котрого будуються самі слова, не мертвий акустичний матеріал, – кожен звук малює собою цілу картину, малює її не тільки в нашій мові, а у голосах Природи, порівнюючи її з людиною своїми звуковими чергами» [4, с. 199].

Поети використали цей бік життя звуків як художній засіб словесної творчості – алітерацію.

Алітерація – стилістичний прийом, що полягає в повторенні однакових чи подібних за звучанням приголосних задля підсилення інтонаційної виразності й музичності вірша. Це один із засобів підвищення віршової виразності у роботі над жанром, родом, видом, формою віршування.

Наприклад: звук «Р» малює рокотання, гуркіт; звуки «С», «Ш» – тишу, легке шепотіння вітру; звук «Л» – жаль, люб'язність.

За допомогою звука «Л» у творі Т. Шевченка «Лілея» створюються чисті, ніжні образи: «І заплакала Лілея, / А Цвіт королевій / Схилив свою головоньку / Червоно-рожеву / На білеє пониклеє / Личенько Лілеї...».

Чергування приголосних «С», «Х», «Ч» допомагає музично-живописно змалювати тихе шепотіння вітру з осокою в поемі Т. Шевченка «Утоплена»: «Вітер в гаї не гуляє – / Вночі спочиває; / Прокинеться – тихесенько / В осоки питає: / – “Хто се, хто се по сім боці / Чеше косу? хто се?.. / Хто се, хто се по тім боці / Рве на собі коси?.. / Хто се, хто се?” – тихесенько / Спитає-повіє / Та й задріма, поки неба / Край зачервоніє».

Звук «Д» відображає гуркіт, натиск у поемі О. Олеся «Лебідь»: «Аж коли уранці зашуміли хвилі, / І громи заграли в сурми голосні, / Вирвалося сонце, осліпило очі, / Роздало навколо обрії ясні...».

Один і той же звук може вимовлятися з абсолютно різними відтінками в залежності від місця події. Це потребує від актора (студента) вміння побачити художній прийом, який використав автор (поет) і зробити так, щоб цей прийом спрацював, використовуючи виразність динаміки голосу, зміну темпоритмів, посилення звуку, тембрального забарвлення. Саме тоді внутрішній зміст знайде вияв не тільки в словах, а й в музиці мови. Студент (актор) повинен стати співавтором



твору, що виконується, всім серцем полюбити його, захопитися ним, зажити життям, відображенням у творі, повідати глядачам (слухачам) думки та почуття поета як свої особисті думки та почуття; повинен навчитися впливати словом автора, як своїм власним, живим, пристрасним словом. Не розібравшись у змісті твору, не привласнивши авторський текст щирим почуттям, не зробивши його своїм, студент (актор) виключно зовнішньо, формально буде наслідувати чужі прийоми та інтонації. Це хибний метод роботи. При цьому неможливі справжня творчість та справжня захопленість.

У процесі серйозної, вдумливої роботи виконавця над твором його любов до матеріалу неодмінно зростає. Твір стає студенту (актору) рідним. Чим більше вкладено праці розуму, творчої фантазії, тим ближчими та дорожчими серцю виконавця стають думки та почуття автора, тим сильніше бажання передати їх слухачам (глядачам), знайшовши своє художнє трактування твору.

А коли твір зазвучить індивідуально, неповторно і змістовно – це дасть можливість виконавцю бути не декламатором, а творцем художнього жанру. Якщо уява і почуття студента (актора) сплять, слова і звуки не прозвучать! У книзі «Моє життя в мистецтві» (розділ «Актор повинен говорити») К. Станіславський писав: «Я шукаю природної музичної звучності. Мені потрібно, щоб при слові “так” літера “а” співала свою мелодію, а при слові “ні” те ж саме відбувалося з літерою “і”. Я хочу, щоб у довгому ряді слів одні голосні непомітно переливалися в інші й між ними не стукали, а теж співали приголосні. Бо в багатьох з них є свої протяглі, гортанні, свистячі, дзижчачи звуки, які й становлять їх характерну особливість. Коли всі ці літери заспівають – почнеться музика в мові, буде матеріал, над яким можна працювати» [8, с. 432].

Студент повинен навчитися зацікавлювати слухачів (глядачів). Тільки прекрасно вимовляючи слова, шукаючи музичність в оволодінні природною мовою, можна змусити слухати твір, що виконується. На сцені потрібна така простота, що сполучається з музикою в мові, коли її забарвлення мотивуються дією. Конче необхідна «енергія в мові», що є наслідком напруженої, активної думки. Ні в якому разі вона не повинна підмінятися загальною емоцією.



Мова, як музика, потребує гармонічності, злагодженості, ритмічності й багатобарвності.

«Кожний із звуків, що складають слово, кожна голосна, як і приголосна, є ніби особливою нотою, що займає своє місце в звуковому акорді слова і виражає ту чи іншу часточку душі, що просочується крізь слово. Ось чому робота над вдосконаленням мови повинна бути спрямована на те, щоб актор навчився відчувати кожний окремий звук слова як знаряддя художньої виразності» [9, с. 239].

Висновки. Стрімкий розвиток театрального мистецтва, різноманітність його форм вимагають постійного вдосконалення акторської майстерності та майстерності сценічної мови. Сучасний актор мусить володіти різноманітними навичками, тобто він має бути універсальним, аби стати необхідним, потрібним, «запитаним» актором. *Усвідомлення важливості та необхідності правильної вимови* – найважливіший чинник, який спрямовує студентів мистецьких закладів, де вивчається сценічна мова, акторів, викладачів, теле- та радіоведучих, усіх, чия діяльність пов'язана з мовленням, до невтомної праці над вдосконаленням різноманітних професійних технічних навичок.

Мовлення, як таке, є відкритою системою творчих комунікацій, що існують у соціокультурному, художньо-естетичному, жанрово-стильовому, педагогічно-просвітницькому, ментально-традиційному, інноваційному вимірах. Різні його види (професійне й аматорське, богослужбове та світське, побутове, ділове, літературне) утворюють одну з базових складових національного театрального мистецтва. Розширення функцій державної мови зобов'язує акторів і режисерів (студентів та педагогів) вільно володіти різними стилями у всіх видах мовлення, у житті та на сцені. Саме театр, радіо, телебачення повинні збагачувати, шліфувати духовні цінності рідної мови, відродити традицію природного спілкування державною мовою у повсякденному житті та передати її у майбутнє.

«Я – робітник в майстерні власних слів, / Та всі слова я відаю усім, / Будую душі, викликаю гнів, / Любов і волю ввожду в кожний дім. / Натхнення, втіху чую я тоді, / Коли учусь у давнього митця, / Але безжурні, горді, молоді, / Лише майбутнім дихають серця». (П. Филипович).



ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 233 с.
2. Буяльський Б. А. Поезія усного слова. Посібник з виразного читання. Київ : Радянська школа, 1969. 264 с.
3. Важньова Л. А. Скоромовки в мовному тренінгу (Практикум зі сценічної мови) : навч. посібник. Харків : Колегіум, 2015. 170 с.
4. Гладішева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність : навч. посібник. Київ : Червона Рута – Турс, 2007. 266 с.
5. Ревуцький Д. М. Живе слово. Теорія виразного читання для школи. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 199 с.
6. Саксаганський П. К. Думки про театр. Київ : Мистецтво, 1955. 235 с.
7. Станіславський К. С. Собрание сочинений в 8 т. Москва, 1954. Т. 1. 671 с.
8. Станіславський К. С. Моє життя в мистецтві : мемуари; пер. Ф. Гаєвського за ред. І. Кочерги. К. : Мистецтво, 1995. 479 с.
9. Черкашин Р. О. Художнє слово на сцені : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1989. 327 с.
10. Шейко Ю. П. Пошук живого слова: навч. посібник з подолання проблем сценічної мови. Харків : Колегіум, 2011. 187 с.

REFERENCES

1. Babych N. D. (1990). *Osnovy kul'tury movlennya* [The basis of the culture of speech]. Lviv : Svit, 233.
2. Buyal's'kyu B. A. (1969). *Poeziya usnogo slova. Posibnyk z vyraznoho chytannya* [Poetry of an oral word. A guide to expressive reading]. Kyiv : Soviet school, 264.
3. Vazhn'ova L. A. (2015). *Skoromovky v movnomu treninhu (Praktykum zi stsenichnoyi movy) : navch. posibnyk* [Tongue twisters in language training (Workshop with theatrical stage language) : tutorial]. Kharkiv : Collegium. 170.
4. Hladysheva A. O. (2007). *Stsenichna mova. Dyktsiyna ta orfoepichna normatyvnist'* : navch. posibnyk [Scenic language. Diction and orphoepic normativity: tutorial]. Kyiv : Chervona Ruta – Turs, 2007. 266.
5. Revuts'ky D. M. (2001). *Zhyve slovo. Teoriya vyraznoho chytannya dlya shkoly* [A living word. Theory of expressive reading for school]. Lviv : Lviv National University named after I. Franko. 199.



6. Saksahans'kyy P. K. (1953). Dumky pro teatr [Thoughts about the theater]. Kyiv : Mystetstvo, 235.
7. Stanislavs'kyy K. S. (1954). Sobraniye sochineniy v 8 t. T. 1 [Collected Works in 8 vol. Vol. 1]. Moscow : Iskusstvo. 671.
8. Stanislavs'kyy K. S. (1995). Moye zhyttya v mystetstvi [My life in art]. Kyiv : Mystetstvo. 479.
9. Cherkashyn R. O. (1989). Khudozhnye slovo na stseni : navchal'nyy posibnyk [Artistic word on stage : tutorial]. Kyiv : Vyscha shkola, 327.
10. Sheyko Yu. P. (2011). Poshuk zhyvoho slova: navchal'nyy posibnyk z podolannya problem stsenichnoyi movy [Search of a living word. A manual on overcoming the problems of scenic speech]. Kharkiv : Collegium. 187.